

О.О.КОВАЛЬЧУК

ДО 80-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА І.Ф.ЧЕРНІКОВА

1 січня 2011 р. виповнилося 80 років Ігорю Федоровичу Чернікову – відомому українському сходознавцю, доктору історичних наук, професору, лауреату премії Академії наук УРСР імені Д.З.Мануїльського, автору понад 200 публікацій з історії Туреччини, українсько-турецьких взаємин, міжнародних відносин на Близькому та Середньому Сході, проблем орієнталістики.

Народився І.Ф.Черніков у селі Піски Лохвицького району Полтавської області. Після закінчення у 1949 р. зі срібною медаллю середньої школи №39 міста Миколаєва поступив на факультет міжнародних відносин Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка, навчання в якому завершив із відзнакою у 1954 р.

Протягом трьох років працював учителем історії у середніх школах Києва з викладанням низки предметів англійською мовою. 1 листопада 1957 р. І.Ф.Черніков став аспірантом Інституту історії АН УРСР зі спеціалізацією «історія Туреччини». Його науковим керівником був доктор історичних наук, професор А.П.Ковалівський (1895–1969 рр.) – видатний український учений-сходознавець, який зробив колосальний внесок у справу підготовки в Україні орієнталістичних кадрів, зокрема тюркологів. Без перебільшення можна стверджувати, що такі відомі українські тюркологи післявоєнного періоду, як Я.Р.Дашкевич, Н.С.Рашба, О.І.Ганусець, Д.М.Філіпенко відчули на собі тією або іншою мірою благотворний вплив Андрія Петровича Ковалівського. Безперечно, що поради та рекомендації наукового керівника відіграли пріоритетну роль при виборі І.Ф.Черніковим теми його кандидатської дисертації – «Радянсько-турецькі взаємини у 1923–1935 рр.». Одноійменною монографією вченого (Київ, 1962 р.) була успішно захищена 24 грудня 1962 р., причому першим опонентом виступив тодішній «патріарх» радянської тюркології професор Анатолій Пилипович Міллер (1901–1973 рр.).

Завдяки хрущовській «відлизі» кінця 1950-х – початку 1960-х рр., коли чимало рідкісних архівних матеріалів стали доступні широкому загалу, І.Ф.Чернікову вдалося чи не вперше згадати на повний голос прізвища багатьох як союзних, так і українських політиків, дипломатів, учених, громадських діячів, що були безпідставно репресовані сталінським режимом, а їх імена на тривалий час піддані забуттю.

Натхнений таким першим відчутним успіхом у науці, І.Ф.Черніков продовжує розробляти проблематику тюркологічних досліджень, результатом чого стала його праця «Турецька республіка в 50-і – 60-ті роки ХХ ст. З історії зовнішньої політики» (Київ, 1967 р.). На конкретних прикладах, із залученням нових та свіжих на той час турецьких матеріалів, автор переконливо показав непопулярність та згубність для національних інтересів цієї країни однобічну орієнтацію на США.

У певною мірою підсумковій монографії «В інтересах миру й добросусідства (про радянсько-турецькі відносини в 1935–1970 рр.)» (Київ, 1977 р.) І.Ф.Черніков дослідив насичені найважливішими подіями етапи радянсько-(українсько)-турецьких взаємин новітнього часу у політико-дипломатичній, торговельно-економічній та науково-культурологічній сферах. Причому при скрупульозному та неупередженому вивченні матеріалів, як турецьких, так і західних, відкрилася можливість нового підходу та переосмислення низки зовнішньополітичних кроків уряду Туреччини в роки Другої світової війни.

Парадоксально, але факт – тема «Радянсько-турецькі відносини» принаймні два десятиліття (у 1960–1970-х рр.) у дослідженнях сектору Туреччини Інституту сходознавства АН СРСР чомусь не фігурувала. І тільки на початку 1980-х рр. вийшла у світ колективна монографія «СРСР і Туреччина. 1917–1979» (Москва, 1981 р.).

Тим часом із погляду професійного зростання у І.Ф.Чернікова все було досить логічно та вмотивовано – він пройшов шлях від молодшого і старшого наукового співробітника (1960–1978 рр., Інститут історії АН УРСР) до завідувача відділу країн, що розвиваються, а потім головного наукового співробітника Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР (з 1992 р. – Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАНУ).

Плідною була участь Ігоря Федоровича у роботі низки міжнародних наукових форумів. У 1970–1980-х рр. він тричі перебував у службових відрядженнях у Туреччині в рамках діяльності утвореної на своєму першому конгресі (Софія, 1966 р.) Міжнародної асоціації з вивчення країн Південно-Східної Європи (Association Internationale d'Etude du Sud-Est Européen; AIESEE), яка функціонувала під патронатом ЮНЕСКО. Так, у жовтні 1973 р. І.Ф.Черніков виступив із доповіддю у Стамбулі на колоковіумі «Стамбул як центр об'єднання культур балканських, середземноморських, слов'янських і східних народів (XVI–XIX ст.); у серпні 1979 р. – в Анкарі на IV конгресі учених-балканістів. Як представник УРСР брав участь і виступив на Міжнародному колоковіумі ЮНЕСКО (Париж, 16–19 грудня 1981 р.). Його доповідь «Мустафа Кемаль Ататюрк – засновник сучасної турецької держави» присвячувалася 100-річчю від дня народження цього відомого політичного діяча. У жовтні 1983 р., перебуваючи у Стамбулі у відрядженні по лінії ЮНЕСКО, І.Ф.Черніков відвідав престижний Босфорський університет, де на засіданні кафедри політичних наук прочитав лекцію «60-річчя українсько-турецького договору від 2 січня 1922 р. про дружбу і братерство та надзвичайної місії М.В.Фрунзе в Анкару». І.Ф.Черніков також був співголовою міжнародного семінару, організованого Інститутом орієнталістики Чехословацької академії наук у Празі разом з Інститутом соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР (жовтень 1988 р.).

Майже два десятиліття Ігор Федорович незмінно входив до складу вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій факультету (потім інституту) міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАНУ. Він і зараз докладає зусиль для підготовки молодих кадрів українських орієнталістів, будучи членом ученої ради Інституту сходознавства імені А.Ю.Кримського НАН України. Протягом усієї своєї науково-педагогічної діяльності близько трьох десятків разів виступав як офіційний та неофіційний опонент. Майже всі його аспіранти, здобувачі, особи, які постійно користувалися порадами та консультаціями І.Ф.Чернікова, отримали науковий ступінь кандидата наук. Ювіляр також брав участь у підготовці трьох докторів наук.

Перу Ігоря Федоровича Чернікова належить понад 200 опублікованих праць, причому близько 25 вміщено на шпальтах «Українського історичного журналу» (це статті, повідомлення, історіографічні огляди, рецензії, повідомлення з наукового життя тощо). Сердечно бажаємо ювілярові доброго здоров'я й успіхів!